

İKTİSAT ve MALİYE

AVRUPA TEDİYE BİRLİĞİ

Yazan : Said Naci ERGİN

Avrupa İktisadî İşbirliğine dahil 18 memleket - ki bunlardan birisi de Türkiyedir - arasında, 19/Eylül/1950 tarihli bir anlaşma ile "Avrupa Tediye Birliği" adını taşıyan bir müessese kurulmuştur.

Birinci dünya harbinin hitamından bu güne kadar Milletlerarası tediyelelerin tanzimi için yapılan tecrübelerin sonuncusu ve belk de en mükâmilini teşkil eden bu olay mâna, şümül ve ehemmiyet bakımından üzerinde uzun boylu durulmağa değer bir mahiyet arz etmektedir.

Yalnız Milletlerarası ticaretin değil, aynı zamanda iktisadî ve malî münasebetlerin düğüm noktasını, Milletlerarası tediye meselelerinin teşkil ettiği artık herkes tarafından, acı bir çok tecrübeler sonunda anlaşıl-mış bir hakikattir. Her iktisadî veya mali muamelenin, pek müstesna bazı haller hariç, er veya geç, bir tediye icabettireceği düşünülürse, bu tediye tecelli eyleyen aksaklıkların, başta dış ticaret olmak üzere, memleketlerin yekdiğerleriyle olan ekonomik münasebetlerine derin bir surette tesir etmesini ve bu münasebetleri kısır, sakat ve nihayet işleyemez bir hale sokmasını tabii telâkki etmek lâzımdır. İşte Birinci Dünya Harbin-den bu yana, beşer zekâsının Milletlerarası tediyele için bir çok sistem ve mekanizmalar araması bu sebepten ileri gelmektedir .

1914 harbi, Milletlerarası tediyeatta mükemmel bir rol oynayan altını ortadan kaldırdıktan sonra beynelmilel iktisadî münasebetler, gerekli vasıfları haiz bir ödeme vasıtasından mahrum kalmış ve bunun neticesi olarak da gayrimüstakar, emniyetsiz ve kısır bir duruma düşmüştür.

Altın yerine ikame edilmek üzere aranan ve hattâ bir çok defalar bulunduğu sanılan sistem ve mekanizmalar bir kısım memleketleri iktisaden daha kuvvetli olanların ekonomik hakimiyeti altına sokmuş, tefrikci bir çok muamelelerin tatbikine yer vermiş, Milletlerarası fiyatların tevazününü ihlâl eylemiş ve böylece beynelmilel ticareti çeşitli engellerle karşı karşıya getirerek çok taraflı olmaktan iki taraflı olmağa doğru ite-

lemiştir. Hususi takas ve kıliring sistemlerle, birçok ticaret ve tediye anlaşmalarının ortaya koyduğu diğer mekanizmalar bu meyanda sayılabilir.

Dünya sulh ve refahı için milletlerarası iyi iktisadî münasebetlerin vazgeçilemez bir şart bulunduğu, bu münasebetlerin istikrarlı, emin ve daima inkişaf edici olması için de beynelmilel tediye ve para meselelerinin halli lâzım geldiği daha 1939 harbi devam ederken nazara alınmış ve harbin tasfiye ettiği eski kötülüklerin yeni sulh devresinde tekrar zuhuruna meydan vermemek üzere, bu sahadaki çalışmalara 1943 yılında başlanmıştır. Bretton Woods Anlaşmaları ve bu anlaşmalarla meydana getirilen "Milletlerarası Para Fonu" işte bu düşüncenin müsbet bir mahsulü idi. Nitekim Fonun gayelerinin en mühimlerinden birisi de üyeler arasında çok taraflı bir tediye sistemi kurulması şeklinde fade edilmişti. Fakat maalesef, Fon bu gayeyi, hiç değilse bu gün için, tahakkuk ettirememiştir.

Bretton Woods anlaşmalarının, harpten çıkan memleketlerin yaralarını sarmağa kâfi gelemeyeceğinin anlaşılması üzerine bu memleketlerin ekonomik kalkınmalarını sağlamak için Amerika Birleşik Devletleri tarafından yapılan büyük yardım, yani Marshall Plânı ortaya atılmıştır.

Marshall Plânının kâfi derecede müessir olabilmesi bu plâna dahil memleketlerin kendi aralarında sıkı bir işbirliği yapmalarını zarurî kılmakta ve hattâ yardımın filiyat sahasına çıkarılması için bu işbirliği şart koşulmakta idi. Bu suretle müştereken yapılacak çalışmaların gayelerinden en mühimmi de istihsalin çoğaltılması ve Avrupalılararası ticaretin geliştirilmesi şeklinde ifade olunuyordu. İstihsalin çoğaltılması ile ticaretin geliştirilmesinin yekdiğerine, sebep ve netice bağlarıyla bağlı bulunduğu malûmdur. Binaenaleyh ticaret inkişaf ettirilemezse istihsalin çoğaltılması da daima mahdud ölçüde kalmağa mahkûm bulunacaktı. Halbuki ticaretin inkişafı için en mühim şart, şüphesiz ki, işbirliğine dahil 18 memleket arasındaki tediye meselelerinin halli idi.

Filhakika tediye iki taraflı (bilatéral) bir sistem içerisinde işlediği müddetçe bir nevi kıliring sisteminden farklı olamayacak, fiyatlar arasında müvazene tesisi, ticaret ve rekabette serbesti hiç bir zaman tahakkuk edemeyecek ve yine memleketler ancak kendilerinden mal alan memleketlerle ticaret yaparak harbin tasfiye eylediği eski duruma istemiye istemiye sürükleneceklerdi. Binaenaleyh çalışmaları, ticareti çok taraflı ve serbest bir mecrağa doğru sevkede bilmek için, tediye çok taraflı bir sisteme kavuşturma hedefi üzerinde teksif gerekiyordu.

İşte "Avrupa Tediye Birliği" böyle bir görüş ve çalışmanın mahsulüdür.

“Avrupa Tediye Birliği” ni kuran 19/Eylül/1950 tarihli anlaşma, Avrupa İktisadî İşbirliğine dahil memleketler arasında tediylere müteallik olmak üzere yapılan anlaşmaların üçüncüsü ve kendine takaddüm eden iki anlaşmaya nazaran da gayeye en ziyade yaklaşmış olanıdır. Bu bakımdan şüphesiz ki övülmeğe değer.

16/Ekim/1948 tarihinde akdedilen ve “Avrupa memleketleri arasında Ödeme ve Takas Anlaşması” adını taşıyan birinci anlaşma hesap bakiyelerinin, bazı şartlar altında ve mahdud bir ölçüde takas ve mahsubunu derpiş ediyordu. Hususiyeti ise “Tiraj hakları” dediğimiz, Amerika yardımına dayanan, yeni bir açık kapama sistemile mücehhez olması idi. Bu sisteme göre: Her memleketin diğer âkitlerden her birine karşı olan yıllık tediye müvazeneleri peşinen ve karşılıklı müzakerelerle tahmin ediliyor ve alacaklı olacağı sanılan taraf, Marshall Plânı çerçevesi dahilinde Amerika’dan gördüğü yardıma mukabil, borçlu olan tarafa “Tiraj hakkı” dediğimiz bir hak tanıyordu. Meselâ, İngiltere ile Fransa arasında yapılan müzakereler neticesinde İngiltere’nin Fransa’ya karşı bir senelik tediye müvazenesinin 200 milyon dolar raddesinde fazla bulunacağı tahmin edilmişti. İngiltere bu 200 milyon doları, Amerika’dan gördüğü yardıma karşılık olarak Fransa’ya bağışlayacak ve Fransa’dan buna mukabil herhangi bir talebde bulunmıyacaktı. Ayrıca, Amerikadan gördüğü yardımın 200 milyon dolarlık kısmını da, ancak Fransa’ya bu meblâğı kullandırmak şartile alabilecekti ki buna “Meşrut Yardım” deniliyordu.

Bu kısa izahattan anlaşılacağı vechile, sistemin en büyük kusuru çok taraflı bir mahiyet taşımaması ve Tiraj haklarının da hem ne derecelere kadar doğru çıkacağı meçhul tahminlere dayanmış olması, hem de ancak iki taraflı olarak kullanma imkânı ile sınırlı bulunması idi. Yani Fransa 200 milyon Dolarlık tiraj hakkını, yalnız, evvelce tekarrür ettirildiği vechile, İngiltere’ye karşı kullanabilirdi. Diğer memleketlere karşı tekevvün edecek açığını bununla kapatamazdı.

Ayrıca mekanizmada şöyle bir aksaklık da nazara çarpıyordu: Her memleketin Marshall plânından göreceği yardım filen daha evvel tekarrür ettiği ve tiraj hakkı vermek hakikatte görülecek yardımı çoğaltmadığı cihetle âdeta ıvazsız bir duruma düşüyordu. Bunun neticesi olarak da alacaklı memleketler diğerlerine karşı tiraj hakkı vermekte kâfi derecede cömert davranmıyorlar ve mesele bir pazarlık meselesi haline geliyordu. Hattâ tiraj hakkı verilmesinin yegâne saikini birçok ahvalde sadece Amerika’yı gücendirmemek düşüncesi teşkil ediyordu.

Bu anlaşma yerine 7/Eylül/1949 tarihli ve aynı adı taşıyan ikinci bir anlaşmaya terk etti. İkinci anlaşmanın, bazı teknik düzeltmeler hariç, birinci ile olan esaslı farkı tiraj haklarından % 25 nisbetinde bir kısmın çok taraflı olarak kullanılabilmesinden ibarettir denilebilir.

Avrupa Tediye Birliğini tesis eden 19/Eylül/1950 tarihli son anlaşma, yukarıda kısaca bahsettiğimiz her iki anlaşmadan tamamen farklı yeni bir mâna ve mahiyet taşımakta ve yeni bir mekanizma yaratmaktadır. Tediye müvazenesi açık ve fazlalarının çok taraflı olarak takas ve mahsubu ve binnetice bir memleket parasının diğer memleketlerde de istimal edilebilmesi, Alacaklı ve Borçlu İnisiyal Soldierle, âkitler arasında bir nevi kredileşme demek olan Kota mekanizmasının ihdası ileriye doğru atılmış birer adım olarak zikredilebilir. Cidden mudil olan anlaşma hükümlerini şöylece tahlil etmek mümkündür :

II — Mevzu ve Gaye :

Mevzu, âkitler (bunların para sahaları da dahil) arasında mer'i ve gayri mer'i mübadelelerin çok taraflı olarak icrasını sağlamak üzere bir "çok taraflı ödeme sistemi" tesisidir.

Akitler, Avrupa İktisadî İşbirliğine dahil on sekiz memleket yani, Almanya Federal Cumhuriyeti, Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Yunanistan, İrlanda, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Norveç, Hollanda, Portekiz, İngiltere, İsveç, İsviçre, Türkiye ve Türkiyenin İngiliz-Amerikan mıntıkası kumandanlığıdır. Mer'i mübadelelerden maksadın emtia ithalat ve ihracatı, gayri mer'i mübadelelerden maksadın da bunun dışında kalan navlun, komisyon, faiz, amortisman, ücret gibi netice itibarile ödemeyi icap ettiren muameleler olduğunu zikredebiliriz.

Anlaşmanın gayesi ve böyle bir çok taraflı ödeme sistemi tesisinden beklenen neticeler kısaca şunlardır:

1 — Mer'i ve gayri mer'i mübadelelerin, memleketler arasında fark yaratıcı olmayan esaslar dahilinde, mümkün olduğu kadar geniş nisbette serbestleştirilmesini teşkil etmek,

2 — Akitlerin fevkalâde mahiyetteki yabancı yardımlardan müstağni kalabilmek için sarfettikleri gayretleri desteklemek,

3 — İç malî istikrarlarını da hesaba katarak, âkitleri mübadele ve iş seviyesini yükseltmeğe veya müstakar bir halde tutmağa teşvik eylemek,

4 — Âkitleri, Altın ve Döviz ihtiyatlarının oynadığı rolü oynayabilecek kaynaklarla ve eğer pozisyonları selâh bulursa altın ve döviz stok-

larını kuvvetlendirme imkân ve şartlarile techiz eyliyerek, bugünkü durumlarından Marshall plânının hitamını takip edecek devredeki durumlarına geçmelerine yardım etmek,

Bu gayelerden maada izhar edilmiş bazı ümit ve temenniler de vardır ki onlar da şöylece tebarüz ettirilebilir :

a — Böyle bir sistem mübadelelerin tamamen serbestleştirilmesini kolaylaştırarak ticarete şayanı arzu bazı ihtisas şekillerinin muhafazasına müsait bulunacak ve aynı zamanda paraların altın veya diğer memleket dövizlerine çevrilebildiği devrelere avdeti teshil eyliyecektir.

b — Bu sistem, Marshall plânının hitamından sonra da, yerine bir yenisi ikame edilinceye kadar yürürlükte kalmalıdır.

Ayrıca nazara alınan bir husus da, bu sistemin lıyıkı veçhile işleminin, âkitlerin iç ve dış malî müvazenelerini muhafaza etmeğe vabeste bulunduğudur.

Burada şu ciheti işaret edelim ki anlaşma muhtelif memleketlerde mevcut kambiyo Kontrol rejimlerini ilga etmemekte ve ikinci maddesile bunu açıklamaktadır.

Anlaşma 19/Eylül/1950 tarihinde yani imzalanmasından itibaren yürürlüğe girmiştir. Fakat hükümleri 1/Temmuz/1950 tarihinden sonra cereyan eden muamelelere de teşmil ve tatbik edilecektir. (Anlaşmanın A zeyli, 7/Eylül/1949 anlaşmasından mütevellit hesap bakiyelerinin konsolidasyonunu temin eylemekte olup bu hususa aşağılarda temas edilmiştir.)

II — Teşkilât :

Birliğin işleri, Avrupa Ekonomik İşbirliği Konseyinin otoritesi altında bir İdare Komitesi ile bir Ajan tarafından yürütülür. Ajan İsviçre'deki Banque des Règlements Internationaux'dır.

a — Konsey karar merciidir. Anlaşmanın icrasına müteallik kararları alır.

b — Âkitler tarafından gösterilecek şahıslar arasından seçilecek en çok yedi kişiden müteşekkil İdare Komitesi anlaşmanın icrasına nezaretle mükellef olup operasyonların icrasına ve Birlik fonunun idaresine ait kararlar ittihaz eyler ve Konseyce verilecek diğer işleri görür.

Komite Konseye muayyen devrelerde raporlar verir. Komite içtimasında, müzakerelere katılmak ve fakat kararlara iştirâk etmemek şartile, Amerika Birleşik Devletlerinin bir mümessili bulunabilir. Keza aynı suretle Organizasyonun Avrupalılararası Tediye Komitesinin Başkanı da toplantılara katılabilir.

c — Ajan ameliyelerin (operation) icrasını ve Birlik fonunun idaresini temin ile mükelleftir. Organizasyona devrelere müteallik raporlar verir. Bütün hesap neticeleri ve gerekli malûmat Ajanda toplanır. Yapılacak takas, mahsup ve tesviyeler Ajan tarafından kararlaştırılarak hesapların ne suretle düzeltileceği ve tadil olunacağı Akitlerin Merkez Bankalarına yine Ajan tarafından bildirilir. Ajanın buradaki rolünü takas odalarının rolüne benzetmek, daha geniş imkânlarla mücehhez olduğunu unutmamak şartile, kabildir.

III — Birliğin Fonu :

Anlaşmanın tatbiki için Birliğin muhtaç bulunduğu mebalığı karşılamak üzere bir fon tesis edilmiştir. Bu fon, Birleşik Amerika tarafından verilecek en az 350 milyon dolar ile Âkitler tarafından yatırılan altın ve dövizler, Birlik tarafından Akitlere verilen ikraz ve kredilerin karşılığını teşkil eden hak ve alacaklar, fon mevcutlarından mütehassıl semere ve gelirler ile beslenecektir.

Fon, Akitlere yapılacak altın ve para ödemeleri, Akitler tarafından verilen krediler dolayısıyla Birliğe terettüp eden mükellefiyetler ve çeşitli masraflar için kullanılacaktır.

IV — Hesap Parası :

Birliğin Hesap parası 0,88867088 gram saf altına tekabül eden bir ünite olacaktır. Hakikatte bu miktar bugünkü doların altın muhtevasıdır. Demek ki dolar olarak ifade edilmemiş bulunmasına rağmen birliğin para vahidi kıyası dolardır.

Birlik hesapları bu paraya göre tutulacağı gibi ameliyelere müteallik hesapların yapılmasında ve kredilerin ifadesinde keza bu para esas ittihaz edilecektir.

Her âkidin parası ile Birliğin hesap parası arasındaki parite alâkalı Âkit tarafından tesbit edilir. (Bizim paramızın bu hesap parasiyle olan paritesi 1 Dolar = 280 kuruş paritesinin aynıdır.) Eğer bir Âkit bu suretle tesbit edilen paritesinde, bir hesap devresi içinde değişiklik yaparsa, bu değişikliğe takaddüm eden zamanlara ait muameleler eski parite üzerinden, sonraki muameleler de yeni parite üzerinden hesaplanır.

Bir Âkit tarafından diğer bir Âkide verilen ve Birlik muhatap sayılarak kullanılan iki taraflı kredilere, bu kredilerin filen kullanıldığı zamana ait pariteler tatbik edilecektir.

Bu suretle Birlik Akitlerin paralarında vuku bulacak değişmelere karşı kendisini vikaye etmektedir.

V — Mekanizma :

Mekanizmanın esasını fazla ve açıkların takas ve tesviyesi için, devre devre yapılacak hesap ameliyeleri (Operations) teşkil eder.

1/Temmuz/1950 ilâ 30/Eylül/1950 tarihleri arasında geçen üç aylık zaman birinci hesap devresi sayılmış, onu takip eden her ay da birer hesap devresi olarak kabul edilmiştir.

Âkitlerin her hesap devresine ait muamelelerden mütevellit diğer âkitlere karşı tecelli eden tediye müvazeneleri fazla veya açıkları, iki taraflı takaslar haricinde, Birlik muhatap telâkki edilerek, yani bu fazla ve açıklar diğer Âkitlere karşı değil de, Birliğe karşı vaki olmuş gibi sayılarak, şu kaynakların istimali suretile kapatılır :

- 1 — Mevcut kaynaklar,
- 2 — İnisiyal Soldler (Başlangıç meblâğları)
- 3 — Kotalar kredi kısmen altınla tesviye)
- 4 — İki taraflı (bilatéral) kredi anlaşmalarının sağladığı krediler,
- 5 — Tamamen altınla tediye,
- 6 — Hususi yardım.

Mekanizmanın kavranması için bu kaynaklardan her biri üzerinde ayrı ayrı durmak lâzımdır.

1 — Mevcut kaynaklar (ve mevcut borçlar) :

Anlaşma, Âkitlerin yekdiğerine karşı olan 30/Haziran/1950 tarihinden müdevver bazı borçlarının konsolide edilmesini, yani muayyen bir müddet zarfında muayyen taksitlerle ödenmesini kabul eylemiştir. Borçlu Âkit bu konsolidasyonu düşünmeksizin mezkûr borçları ödemek üzere muayyen mebalîğ ayırmış ve buna tahsis etmiş olabilir. İşte bu vaziyet dahilinde ve konsolidasyon müvacehesinde artık alacaklıya derhal bir ödeme yapılmasına lüzum kalmıyacağından bu mebalîği Âkitlerin normal açıklarını kapamak üzere istimal eylemeleri mümkündür ki bu da fazla ve açıkların tesviyesinde bir kaynak olarak nazara alınmıştır.

Mevzuubhis borçlar şunlardır :

a) 7/Eylül/1949 tarihli Avrupalılararası Tediye ve Takas anlaşmasına tevfiikan merkez bankalarında tutulan hesapların 30/Haziran/1950 tarihi itibarile gerekli ameliyelerle islah edilmiş bakiyeleri,

b) Vaktinden evvel tediye mecburiyeti olmayan konsolide borçlar hariç 30/Haziran/1950 tarihinde iki âkit arasında mevcut diğer borçlar.

Bu borçların konsolidasyonu esas itibarile alâkalı âkitler arasında anlaşma yolu ile sağlanacaktır. İhtilâf çıkarsa itfa şartlarını Organizas-

yon tesbit edebilir. Bu da mümkün olmazsa borç iki yılda, aylık müsavi taksitlerle ödenir ve senevi % 1 faiz yürütülür.

2 — İnisiyal Soldler (Başlangıç meblâğları) :

Akitlerin Birliğe karşı tahakkuk edecek fazla veya açıklarının kapatılmasında kullanılmak üzere Birleşik Amerika Devletleri tarafından Birlik vasıtasile bazı memleketlere tahsis olunan bir çeşit fondur.

İnisiyal soldler biri alacaklı diğeri borçlu olmak üzere iki nevidir. Alacaklı soldler kendisine tahsis edilen Âkidin açıklarının kapatılmasında, borçlu soldler de hangi âkide tahsis edilmiş ise o Âkidin fazlalarının izalesinde kullanılır.

a) Alacaklı inisiyal soldler :

Alacaklı inisiyal soldler alâkalı memleketlere, 1/Temmuz/1950 ilâ 30/Haziran/1951 devresi için ve, ya hibe yahudda ikraz olarak tahsis edilmiştir. (Amerika Birleşik Devletlerinin Organzasyonla müşavere ederek 1/Temmuz/1951 lâ 30/Haziran/1952 devresi için de alacaklı veya borçlu inisiyal soldler tahsis edebileceği anlaşmanın 10 uncu maddesinin b paragrafında yazılıdır.)

Avusturya'ya 80, Yunanistan'a 115, İzlanda'ya 4, Norveç'e 50, Hollanda'ya 30 milyon dolarlık alacaklı sold hibe olarak, yine Norveç'e 10 ve Türkiyeye 25 milyon dolarlık alacaklı sold de ikraz olarak verilmektedir.

Alacaklı sold hibe şeklinde tahsis edilmiş ise 1/Temmuz/1951 tarihine kadar kullanılmamış bakiye fazlalık sayılacaktır. Yani alâkalı âkidin Kota limitleri dahilinde Birliğe karşı yapılmış bir İkrası, Kota limitleri dışında ise altın veya dolarla ödenme talebine mevzu teşkil edebilecek bir alacak mahiyetinde olacaktır. Bu telâkki akitleri mümkün merteye kendi gelirleriyle geçinmeğe ve hesaplarında fazlalar vücuda getirmeğe teşvik edici bir vasıf taşır.

Alacaklı sold ikraz şeklinde tahsis edilmiş ise bunun aynı tarihte yani, 1/Temmuz/1951 tarihinde kullanılmamış kalan kısmı, Birliğin tasfiyesine kadar Akidın emrinde kalacak ve böyle bir tasfiye vukuunda iptal olunacaktır. (Yani Türkiye 25 milyon dolarlık alacaklı inisiyal soldden bir miktarını 1/Temmuz/1951 tarihine kadar kullanmamış olsa bu miktarı müteakip devrelerde de aynı şart ve hükümler dahilinde istimal edebilir.)

İkraz şeklinde tahsis edilen alacaklı soldlerin kullanılan kısımları için Birlik lehine faiz yürütülür. Bu faiz Organizasyonca tesbit edilecekti ki bu tesbit şöylece yapılmıştır: Birinc yıl için % 2, ikinci yıl için %

2,25, onu takip eden müddetler için de % 2,5. Faiz altı ayda bir ödenecektir.

İkraz şeklinde verilmiş inisiyal soldlerin itfasına gelince: kullanılan kısım Birliğin tasfiyesine kadar itfaya mevzu teşkil etmiyecektir. Birlik tasfiye olunduğu takdirde, onbeş yılda ödenmek üzere konsolide edilecek, % 3 faize tabi tutulacak ve itfaya tasfiyeyi takip eden üçüncü yıl başından itibaren başlanacaktır.

b) Borçlu inisiyal soldler :

Amerika'dan görecekları meşrut yardıma mukabil fazlalarının izalesinde kullanılmak üzere kendilerine borçlu inisiyal sold tahsis edilen memleketler Belçika-Lüksemburg iktisadi Birliği, İsveç ve İngilteredir. Belçika-Lüksemburg iktisadi Birliğine tahsis edilen borçlu sold miktarı, Marshall plânı gereğince bu birliğe Amerika Birleşik Devletleri tarafından tahsis edilen yardımın nisfı kadar olacaktır. İsveç'e ait miktar kendisine tahsis edilen yardıma müsavidir. İngiltere'nin ise borçlu inisiyal sold miktarı 150 milyon dolardır.

Borçlu soldler, kendisine tahsis edilen memleketler için, diğer Akidlerle yaptıkları muamelelerden hasıl olma tediye müvazenesi fazlalıklarını talep edememe gibi bir netice tevlid eyliyorsa da hakikatte bu fazlalıklar karşılıksız kalmamaktadır. Filhakika mezkûr Akitler borçlu soldlere mukabil Amerika'dan bir yardım (meşrut yardım) görmekte ve buna mukabil net fazlalarının izalesi yolu ile, diğer Akidlere yardım etmiş olmaktadır.

Borçlu inisiyal soldlerden 1/Temmuz/1951 tarihinde kullanılmamış kalan kısımlar net bir açık telâkki olunacak ve böylece muamele görecektir. Ancak mukabili olan meşrut yardımın kat'i bir şekilde tahsis edilmemiş olması hali müstesnadır.

İngiltere'ye ait borçlu soldlerin kullanılmamış kalan kısmı bu hükme tabi değildir. İptal edilecektir.

c) Alacaklı ve Borçlu inisiyal soldlerin tekrar tesisi :

1/Temmuz/1951 tarihine takaddüm eden hesap devrelerinde herhangi bir açığı kapamak için kullanılmış alacaklı sold, bu istimalden sonraki devrelerde alâkalı akidin fazlalarının izalesi suretile tekrar tesis olunacaktır.

Bunu bir misâl ile izah edelim: Avusturyanın Ekim 1950 açığını kapamak üzere 10 milyon dolarlık alacaklı sold kullanılmış ve fakat Şubat

1951 devresinde aynı memeket 5 milyon dolarlık bir fazla elde etmiş olsa, bir taraftan bu fazlalık silinir, diğer taraftan da 5 milyon dolar alacaklı sold hesabına iade edilerek tekrar tesis (reconstitution) muamelesi yapılmış olur.

Keyfiyet borçlu inisiyal sold için de aynıdır: Akidin 1/Temmuz/1951 tarihinden evvelki herhangi bir hesap devresine ait net açığı, borçlu inisiyal soldden evvelce kullanılmış olan kısmın tekrar tesisi suretile kapatılır. Bunun için de bir misâl verelim: İngiltere'nin Kasım 1950 hesaplarında hasıl olan 25 milyon dolarlık fazla borçlu soldün istimali suretile kapatılmış ve fakat Ocak 1951 ayında aynı memleketin hesabı 15 milyon dolarlık bir açık vermiş olsa, bir taraftan bu açık silinir, diğer taraftan da evvelce kullanılmış olan borçlu soldden 15 milyon dolarlık kısmı tekrar tesis olunur.

Görülüyor ki inisiyal soldler daima mütehavvildir. Eğer hesap neticeleri müsait olursa bunlardan kullanılmış kısımlar tekrar tesis yolu ile eski hesaplarına iade edilir.

Burada hibe olarak tahsis edilmiş alacaklı inisiyal soldlerle kredi olarak tahsis edilmiş bulunanlar arasında bariz bir fark mevcuttur. Filhalka hibe olarak verilen soldlerden kullanılmayan kısımlar 1/Temmuz/1951 den itibaren inisiyal alacaklı sold vasfını kaybederek net bir fazlalık telâkki edildiği halde ikraz olarak verilmiş soldlerden kullanılmayan kısımlar Akidin emrinde kalacaktır. Bunun mânası, hibe olarak verilenlerde kullanılmayan kısımların tekrar tesisi mevzuu bahis bulunmadığı halde, ikraz olarak verilen soldlerden 1/Temmuz/1951 tarihine kadar kullanılmamış ve fakat bu tarihten sonra kullanılmış kısmın tekrar tesis ameliyesine maruz ve binnetice mütehavvil bulunacağıdır.

3 — Kotalar (kısmen altın kısmen kredi ile tesviye) :

Her akid için bir kota tesbit edilmiştir. Hesap parasile, Almanya 320, Avusturya 70, Belçika-Lüksemburg 360, Danimarka 195, Fransa 520, Yunanistan 45, İzlanda 15, İtalya 205, Norveç 200, Hollanda 330, Portekiz 70, İngiltere 1.060, İsveç 260, İsviçre 250, Türkiye 50 milyonluk kotaya sahip bulunmaktadır. Kotaların yekûnu 3.950 milyon olup Türkiye kotasının bu yekûna nisbeti % 1,3 dür.

Kota Akidlerin Birliğe karşı olan muamelelerinde hesapların bir araya toplanmış net bakiyelerini tahdid eden bir limittir. Bu limit Akidin borçlu olması halinde ne derece kabili tatbik ise Akidin alacaklı olması halinde de aynı derecede kabili tatbiktir.

Kotaları tam mânasile birer kredi marjı telâkki etmek yanlış olur. Fakat Akidlerin birliğe borçlanmasında veya Birlikten alacaklı hale gel-

mesinde azami hadler ifadesini kotada bulur. Kota dahilindeki açık ve fazlaların kısmen altın tediyesi kısmen de kredilerle ne şekilde tesviye edileceğini biraz aşağıda göreceğiz.

4 — İki taraflı (bilatéral) kredi anlaşmalarının sağladığı krediler:

İki taraflı kredi anlaşmalarile iki akidden birinin diğerine karşı veya her iki Akidin yekdiğerine karşı verdikleri muayyen krediler, Organizasyona ihbar edilmek şartile, bu iki âkidin yekdiğerine karşı olan açıklarının tesviyesinde kullanılabilir. Ancak bu krediler de Birliğe verilmiş veya Birlikten alınmış telâkki edilecek ve binnetice kotalarla tesbit olunan hadler dışına çıkamıyacaktır.

5 — Tamamen altınla tediye :

Mevcut kaynaklar, inisiyal soldler, kotalar ve iki taraflı kredi anlaşmalarının verdiği imkânların istimaline rağmen kapatılamayan açıklar. Organizasyonun aksine bir kararı olmadıkça tamamen altınla ödenir. Aynı şekilde olan fazlalar da Organizasyon kararları dairesinde tesviye olunur.

6 — Hususi yardım:

Herhangi bir Akid anlaşma hükümlerine tevfikan yapmağa mecbur olduğu altın tediyesini icra edecek durumda olmazsa, Organizasyon Akidinin talebi üzerine, Amerika Birleşik Devletleri Hükûmetine, bu Akide hususi bir dolar yardımında bulunmasını tavsiye edebilir. Ancak böyle bir talep ödeme mükellefiyetini talik edilemez.

Yukarıda mahiyetleri izah olunan kaynakların istimali suretile, fazla ve açıkların tesviyesi şu şekilde icra olunur :

1) Her akidin diğer akidlerden her birine karşı, muayyen bir hesap devresi zarfında tahakkuk eden fazla ve açıkları, Merkez Bankalarında tutulan hesaplara dayanılarak tesbit edilir. Bunlara iki taraflı (bilatéral) fazla ve açıklar denir.

2) Aynı Akidin bu suretle bulunmuş iki taraflı fazlaları yekûnu ile iki taraflı açıkları yekûnu arasındaki fark akidin net fazlasını veya net açığını teşkil eder.

3) Bu net fazla ve açıklar inisiyalsoldler ve mevcut kaynakların istimali suretile ne derece mümkün ise o derecelere kadar tesviye edilir. Bu tesviye neticesinde kalan fazla veya açıklara kontabl (comptable) fazla ve açıklar denir.

4) Bu kontabl fazla ve açıklar kota limitleri dahilinde, kısmen Birlik ile Akid arasında verilüp alınacak kredilerle, kısmen de altın tediye-si suretile ödenir. (Kontabl fazlalar ile kontabl açıklar arasındaki fark kümülatif kontabl fazla veya açıkları verir.)

Şimdi bu tesviyelere mütedair olmak üzere anlaşmanın vazeylediği kaide ve hükümlere geçebiliriz :

A) Mevcut kaynakların istimali:

Mevcut kaynaklar, borçlu Akid talep ettiği takdirde bu Akidin net açığının kapatılmasında şu şartlar dairesinde kullanılabilir :

(I) Bu mebalig meyanına bir evvelki hesap devresine ait ameliyeler neticesinde tahakkuk etmiş kümülatif kontabl bir fazlalık dahil ise bu fazlaya tekabül eden kısım tesviyede istimal olunamaz.

(II) Kendisine bir borçlu inisiyal sold tahsis edilmiş olan akid mevcut kaynakları ancak, Birliğin İdare Komitesile müşavereden sonra Amerika Hükümeti tarafından verilen mutabakat üzerine ve inisiyal borçlu soldün tekrar tesisi suretile kapatılabilecek net açık miktarınca kullanılabilir.

(III) Eğer mevcut kaynaklar bir itfa veya ödemeye mevzu teşkil eden mevcut borçlara tekabül ediyorsa, borçlu tarafın mutabakatı olmaksızın kabili istimal değildir.

B) İnisiyal soldlerin istimali :

Kendisine alacaklı inisiyal sold tahsis edilmiş olan Akidin net açıklarından mevcut kaynaklarla kapatılmıyan kısım ile kendisine borçlu sold tahsis edilmiş olan Akidin net fazlaları bu soldlerle kapatılır. (Borçlu soldün istimal edilebilmesi buna karşılık meşrut yardımın kat'i olarak tahsis edilmiş bulunmasına vabestedir.) Ancak, eğer geçen devreye ait ameliyelerin neticesi kümülatif kontabl bir fazlalık vermiş ise net açığın evvelâ bu fazlalıkla tesviye olunması ve bu kâfi gelmediği takdirde inisiyal alacaklı soldün istimali lâzımdır. Net fazlaların tesviyesinde de keza evvelâ, eğer geçen devreye ait ameliyeler neticesi kümülatif kontabl bir açık vermiş ise, net fazla bu açık ile karşılanır. Sonra inisiyal borçlu solde başvurulur.

Burada şu cihete işaret olunmalıdır: Bir hesap devresinde tahakkuk eden fazla, daha evvelki hesap devrelerinde tahakkuk etmiş bulunan açıklara - bu açıklar filen inisiyal alacaklı soldlerin istimali suretiyle kapatılmış olsa dahi, - mahsup edilir. Ve bu mahsup ameliyesine mukabil evvelce kullanılmış bulunan inisiyal alacaklı sold tekrar tesis olunur.

Fazlalar için de durum böyledir. Yani tahakkuk eden açığın daha evvelki hesap devrelerinde tahakkuk etmiş bulunan fazlalarla, bu fazlalar inisiyal borçlu soldlerle kapatılmış olsa dahi, mahsup edilmesi ve buna mukabil inisiyal borçlu solden kullanılan kısmın tekrar tesisi lâzımdır.

C) Kotalar dahilinde kısmen altın kısmen kredi ile tesviye :

(I) Herhangi bir Akidin yukarıdaki yollarla kapatılmayan açığı, kota limitleri hiçbir vechile tecavüz edilmemiş olmak şartile, kısmen Birlik tarafından verilen kredi ve kısmen de Akid tarafından altınla ödeme suretile kapatılır. Açık miktarı kotanın % 20 sine müsvi beş tranşa tefrik edilir. Birinci tranşın tamamı, ikinci tranşın %80 ni, üçüncü tranşın % 60 ı, dördüncü tranşın % 40 ı, beşinci tranşın da % 20 si kredi ile ve bakiyesi altınla tesviye olunur.

Görülüyor ki açık miktarı çoğaldıkça altınla tediye mükellefiyeti de artmaktadır.

(II) Herhangi bir Akidin diğer vasıtalarla kapatılmayan fazlası, yine neticede kota limitleri tecavüz edilmemek şartile, kısmen Akid tarafından Birliğe verilecek kredilerle, kısmen de Birlik tarafından Akide yapılacak altın tediyesi ile kapatılır. Burada da fazlalar yukarıda olduğu gibi beş tranşa ayrılır. Birinci tranşın tamamı, diğerlerinin % 50 si kredi ile geri kalan kısımlar da altınla tesviye olunacaktır.

Açıklar çoğaldıkça altınla tediye mükellefiyeti arttığı halde fazlalar için böyle bir artış mevzuu bahis değildir. Birinci tranştan sonra altınla tediye nisbeti daima % 50 olacaktır.

(III) Açığın kapatılması için herhangi bir Akid bu nisbetlere teka-bül eden mikdarlardan daha fazla altın ödeyebilir. Ancak, daha evvelki hesap devresinde bir fazlalık hasıl olmuş ise açıktan bu fazla çıkarıldıktan sonra kalan miktar için bu tarzda ödeme mümkündür.

(IV) Akidler tarafından birliğe verilen krediler için Akid lehine % 2, Birliğin Akidlere verdiği krediler için de Birlik lehine birinci yıl % 2, ikinci yıl % 2 1/4, ondan sonra da % 2 1/2 nisbetinde faiz yürütülecek ve bu faizler altı ayda bir hesap ve tediye olunacaktır.

D) İki taraflı kredilerin istimali:

İki taraflı kredi anlaşmalarının sağladığı krediler şu şartlar dahilinde kullanılır :

(I) Tesviye edilecek açık, kullanmaya hemen takaddüm eden hesap devresinde krediyi veren Akide karşı krediyi alan Akidin açığı olmalıdır.

(II) Böyle bir istimal tarafların kotasını tecavüz edici bir netice vermemelidir.

Herhangi bir Akidin bir hesap devresine müteallik net fazla veya açığı yukarıda izah edilen yollarla tesviye olununca, diğer Akidlerin bu Akide karşı olan iki taraflı fazla ve açıkları da netice tarikle tesviye edilmiş olacaktır. Ancak, bir Akidin net fazlası bu tarikle tamamen tesviye edilemez ise diğer Akidlerin mezkûr Akide karşı olan iki taraflı açıkları mütenasiben kapatılır. Öyle ki, kapatılmamış kalan iki taraflı açıklar yekûnu, Birinci Akidin kapatılmamış net fazlasına müsavi gelsin. Sonra da birinci Akide karşı iki taraflı açığı olan diğer Akidlerin fazla ve açıkları buna göre tadil edilir.

Makanizmanın izahına nihayet verirken iki hususa daha temas lâzımdır :

1) Akidler Ajana ameliyelerin (operations) icrasına lüzumlu bilgümlerle malûmatı vermekle mükelleftirler. Bunların gizli tutulmasını isteyebilirler.

2) Ameliyeler arasında geçen zamanlar içinde yapılacak muamelelerin finansmanı için her Akid diğeri emrine kendi parasından yeter miktarda mebalîğ vaz'ına mecburdur. Şu kadar ki hiçbir Akid kotası ile kümülatif kontabl fazlası arasındaki farkı geçecek bir parayı emre amade kılmağa mecbur tutulamaz. Yani, kotası 50, Kümülatif kontabl fazlası 30 olan bir Akidin diğeri Akid emrine vaz'etmeğe mecbur bulunduğu para 20 milyondan ibarettir. Bu suretle kotalar limit vasfını bu hususta da muhafaza etmektedir.

VI — Birlikten çekilme :

1 — Çekilme sebepleri :

a) Herhangi bir Akid, anlaşma hükümlerinin icap ettirdiği altınla ödeme mükellefiyetlerini yerine getirmese, veya, Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilâtından ayrılırsa, yahut, fevkalâde ve istisnai ahval dolayısıyla Organizasyon böyle bir karar verirse Birlikten çekilmiş sayılır.

b) Herhangi bir Akid Organizasyona ihbar ederek şu hallerde Birlikten çekilebilir:

(I) Kümülatif kontabl fazla ve açıkları kotası miktarına vasil olursa,

(II) Anlaşma gereğince kendisine ödenmesi lâzım gelen altın tamamen ödenmezse,

(III) Organizasyonun derpiş edeceği diğeri şart ve hallerin vukuunda.

2 — Çekilen Akidin hak ve vecibeleri :

Birlikten çekilen veya çekilmiş sayılan Akidlerin hak ve vecibeleri ve yapılacak muameleler şöylece telhis olunabilir :

a) Kullanılmamış kalan inisiyal soldlerden,

(I) Alacaklı sold mahiyetinde olanlar son devreye ait kontabl fazlalık telâkki edilerek bu şekilde muameleye tabi tutulur.

(II) Borçlu sold mahiyetinde olanlar, mukabili meşrut yardım kat'ı olarak tahsis edilmiş olmak şartile, kontabl açık telâkki edilir. Ancak İngiltere'ye ait borçlu solden kullanılmamış kısımlar bu hükme tabi olmayıp doğrudan doğruya iptal edilecektir.

b) Organizasyon tarafından hilâfına karar verilmiş olmadıkça, Birlikten alınmış veya Birliğe verilmiş kredilerle Birlik muhatap sayılarak kullanılan, iki taraflı kredi anlaşmalarının sağladığı, krediler iptal edilerek iki taraflı (bilatéral) kılınır. Bunların iki taraflı hale getirilmesi için gerekli hesaplar kotaların umumi kotalar yekûnu içerisinde ifade eylediği nisbetlere göre yapılır.

c) İki taraflı bir hale getirilen krediler, Akidler arasında hilâfına bir anlaşma yapılmadığı takdirde, alacaklı tarafın parasile ifade ve tediye olunur. Tediye şartları taraflarca tesbit edilir. Böyle bir tesbit olmazsa Organizasyonca karara bağlanır. Bu da mümkün olamadığı takdirde, yıllık % 2,75 faizli olacak ve üç senede müsavi aylık taksitlerle ödenecektir.

d) Akidlerden her birisi bu suretle çekilen Akide verdiği kredi miktarınca birlikten kredi alacak veya çekilen Akidden aldığı kredi miktarınca Birliğe kredi verecektir. Bunlar kotalar dahilinde yapılacak kısmen kredi kısmen altınla ödeme tarzındaki tesviyelerde hesaba katılmıyacaktır. Şu kadar ki her Akidin kontabl fazla ve açığının tesviyesinde, bu Akidin kümülatif kontabl fazla veya açığı kotasını geçiyorsa, bu geçme nisbetinde kullanılacaktır. Çekilme ve Birliğin tasfiyesinde diğer kredilerin tabi olduğu hükümlere tabi tutulacaktır.

VII — Anlaşmanın hitamı ve birliğin tasfiyesi :

Anlaşma, Avrupa İktisadi İşbirliği Organizasyonunca bu hususta bir karar verildiği veya, hilâfına Organizasyonun bir kararı olmamak şartile, 30/Haziran/1951 tarihinde Kotalar tesbit edilmiş bulunan miktarların yarısından daha aşağıya düştüğü takdirde hitama ermiş sayılır.

Anlaşmanın hitamında Birlik şu esaslar dairesinde tasfiye edilecektir:

a) Kullanılmamış sold bakiyeleri ve iki taraflı kredilere, Birlikten çekilme halinde tatbik edileceği yukarıda açıklanan hükümler tasfiyede bütün Akidler için aynen tatbik olunur.

b) Bir Akidin diğer Akid parasından çevirme akçası olarak tasfiye hükümlerinden hariç bırakabileceği makul miktarların limit ve şartları Organizasyonca tesbit edilir.

c) Birlik Fonunun konvertibl mevcutları (yani altın, dolar ve akid olmayan diğer memleket paraları) Birliğe kredi vermiş bulunan Akidlerin alacaklarının, bu alacakların net mikdarile mütenasip olmak üzere, ödenmesinde kullanılır. Ancak bu mevcutların Birlik Fonuna Amerika tarafından verilmiş olan mebalığe tekabül eden kısımları, eğer Amerika Birleşik Devletleri tasfiyeye itiraz eylemiş ise, bu şekilde kabili istimal değildir.

d) Akidlerin konvertibl mevcutlarla ödenememiş olan alacakları şu suretle tesviye edilir:

(I) Eğer Organizasyon bu ödemelerin Birlik tarafından yapılmasına karar verirse, Birlikten kredi almış bulunan Akidler mezkûr ödemelerin icrasına yetecek mebalığı, Organizasyonca tesbit edilecek şartlar dahilinde ve kredilerin net tutarlarıyla mütenasip olmak üzere, Birliğe tediye mecburdurlar.

(II) Eğer böyle bir karar yoksa, Birliğe verilmiş veya Birlikten alınmış krediler iptal olunarak yerlerine iki taraflı (bilatéral) krediler ikame olunur. Bunların hesabında alınmış ve verilmiş kredilerden ödenmemiş kısımlarla Akidlerin kotalarının umumi kota yekûnuna nisbetleri esas ittihaz edilir.

Bu suretle iki taraflı hale getirilen krediler, alâkalı Akidler arasında bir anlaşma yapılmadığı takdirde, alacaklı tarafın parasile ifade ve tediye olunacaktır. Kredi şartları da, keza bir anlaşma yoksa, Organizasyonca tesbit edilecektir. Organizasyon karar alacak durumda değilse, kredi yıllık % 2 3/4 faizli olacak ve üç senede aylık müsavi taksitlerle ödenecektir.

e) Birlik Fonunun artan kısımları akidler arasında, bugünden tesbit edilmiş muayyen nisbetlere göre tevzi olunacaktır. Türkiyenin hissesi % 1,507 dir. Tevzide Akidlere düşen hisseler, eğer varsa, Birlikçe Akide verilmiş kredilerden ödenmemiş mebalığe mahsup olunur.

Bu tevzi neticesinde Akidlere isabet eden hisselerden ödenemeyen kısımlar, Birlikten aldıkları kredileri tamamen tesviye etmemiş bulunan Akidler tarafından ödenir. Bunun için mezkûr Akidler, Birlikten alacağı olan akidlerin her birinden o miktarda bir kredi alır ki bu miktar, ödenmemiş krediler yekûnu içerisinde birinci Akidin ödenmemiş kredi miktarı nasıl bir nisbet ifade ediyorsa bu nisbetin alacağı tatbiki suretile bulunacak rakam müsavi olsun.

Bu son kredilerin ödenmesi bakımından alâkalı Akidler arasında bir anlaşma yapılmadığı takdirde şu şartlar caridir :

Krediyi veren tarafın parasile ifade ve tediye; Anlaşmanın hitamından itibaren 15 yıllık bir konsolidasyon; % 3 yıllık faiz; Anlaşmanın hitamını takip eden üçüncü yıl başından başlayacak itfa.

Ancak bütün bu hükümlerin tatbiki Amerika Birleşik Devletleri Hükümetinin mutabakatına bağlıdır. Amerika, Organizasyonla müşavere ederek Birlik fonunda kalan mevcutların tamamını veya bir kısmını, Akidlerin münferid veya müşterek istifadesine tahsis edebilir. Bununla beraber hiçbir Akid Birlikçe Kendisine verilmiş kredileri 15 yıldan daha kısa bir müddet içerisinde ödemeğe mecbur tutulamaz. Meğerki ödeme kendi memleketi veya para sahası içerisinde kullanılmak üzere, Akidin kendi parasile icra edilsin.

Tevzi edilen Fon mevcutları ancak, Avrupa paralarının transferabilitesinin muhafazasını teshil, mübadelelerin serbestleştirilmesini geliştirme, zirai ve sinai istihsalı çoğaltma ve içmai istikrarının muhafazasını teşvik gayeleri için kullanılacaktır.

Sadece bu yazıların okunmasından da anlaşılacağı veçhile, Milletlerarası tediyelelerin tanzimi için uzun etüdler ve yıllarca süren tecrübeler neticesinde ortaya konulan sistem bir hayli mudildir. Buna rağmen böyle bir sistemin bütün ihtiyaçlara cevap verebileceğini sanmak mümkün olamayacağı gibi sistemin uzun yıllar devam edeceğini ümit etmek de kabil değildir. Fakat zaafı ne olursa olsun Anlaşmanın övülecek bir ruhu vardır ki o da Milletlerarası tediyelelerin Milletlerarası iktisadi münasebetlerde işgal eylediği mühim rolü ve çok taraflılığın lüzum ve zaruretini ifade ve tebarüz ettirmesi ve buna çare aramasıdır.